

دریچه

عوامل موثر بر ارتقای فرهنگ ایمنی در میان مردم را بشناسیم

اگر به جامعه‌ام متعهد باشم

[شهرود] امروزه عوامل اجتماعی به‌طور قابل توجهی در ایجاد خطر حوادث و بلاهای نقش ایفا می‌کنند. چالش‌هایی مانند مهاجرت از روستا به شهر، گسترش بی‌رویه و بدون برنامه شهرها، ایجاد مناطق حاشیه‌نشین پیرامون شهرهای بزرگ، تخریب محیط‌زیست و منابع طبیعی از جمله مهم‌ترین علت‌های آسیب‌پذیری ناشی از توسعه اقتصادی و اجتماعی نامتوازن و ناپایدار محسوب می‌شود. با وجود پیشرفت‌های به‌دست آمده در استانداردهای ساخت‌وساز برای مقابله با زلزله و سیل، اما شاید هنوز توجه کافی به محیط اجتماعی در مدیریت ریسک حوادث و بلاهای صورت نگرفته است؛ محیط اجتماعی یعنی آن چیزی که با رفتارها، باورها و اعتقادات مردم ساخته می‌شود.

وقتی از شناخت و درک مردم از فاکتورهای مدیریت بحران و کاهش خطر بلاهای صحبت می‌شود، مهم‌ترین عامل موثر در ارتقای مفهوم درک و شناخت عمومی جامعه از ریسک، فرهنگ است. به بیان ساده‌تر تحقق اهداف برنامه‌های کاهش خطر حوادث و بلاها، بستگی مستقیم به ایجاد و تقویت فرهنگ ایمنی و پیشگیری از حوادث در جامعه دارد. فرهنگ ایمنی چند مولفه اصلی دارد: کرامت انسانی به‌عنوان اصلی‌ترین منبع ارزش‌های اخلاقی، از سلامت روحی و جسمی انسان در زندگی فردی و اجتماعی حمایت می‌کند. هر قدر کرامت انسان در جامعه و سیستم‌های اجتماعی بیشتر محترم شمرده شود، اولویت سلامت و ایمنی انسان در نهادها، رسمی و مدنی و برنامه‌ریزی‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی هم به همین نسبت ارتقا پیدا می‌کند.

تعهد اخلاقی هر فرد به حفظ جان خود و دیگران

اعتقادات و باورها نیز نقش اساسی در آمادگی ذهنی و فیزیکی افراد جامعه برای پیشگیری و مقابله با آثار منفی حوادث و بلاها ایفا می‌کند؛ اعتقاد قوی به اینکه انسان دارای اختیار و تعهد اخلاقی و دینی برای حفظ جان و سلامت خود و دیگران است و این حق را دارد که با اصلاح روش و الگوی زندگی خود از میزان عوامل تهدیدکننده کم کند. زمانی که این باورها در جامعه‌ای به معنای واقعی ارتقا پیدا کند می‌توان به اصلاح الگوهای رفتار اجتماعی در هنگام حوادث و بلاهای طبیعی امیدوار بود. اما زمانی که باورهای جبری و خارج از اختیار در میان مردم حاکم باشد مثلاً اکثریت جامعه واکنش نسبت به بلاها را از اختیار انسان خارج بدانند و خود را تسلیم دست سرنوشت تصور کنند، همین فکر می‌تواند تأثیر منفی بازدارنده و مقاومتی در مقابل هر آموزش و آگاهی داشته باشد.

همبستگی اجتماعی در بحران‌ها که باید همیشگی شود

همبستگی اجتماعی مفهوم مهم دیگری است که به سطح روابط افراد یک جامعه براساس ارزش‌های ناعدوستانه و عواطف برمی‌گردد. تأثیر همبستگی و مشارکت اجتماعی در کاهش ریسک و مدیریت بحران بیشتر در کمک‌رسانی انسان‌دوستانه پس از حوادث قابل مشاهده است. اما این همبستگی که براساس عواطف و ارزش‌های اخلاقی صورت می‌گیرد، معمولاً کوتاه‌مدت و موردی است و برای ادای دین و انجام وظیفه انسانی صورت می‌گیرد. چیزی که در بسیاری از بحران‌های طبیعی سال‌های اخیر در کشور شاهدش بودیم؛ هجوم عواطف انسانی مردم برای کمک به سیل‌زدگان یا زلزله‌زدگان، بنابراین واقع این است که همبستگی اجتماعی برای کمک به حادثه‌دیدگان، صرفاً بعد از بحران و بیشتر به صورت کوتاه‌مدت است و نمی‌توان به‌عنوان یک فرهنگ پایدار اجتماعی در کاهش بلندمدت ریسک و پیشگیری از حوادث روی آن حساب کرد. این نوع همبستگی‌ها شدیداً تحت‌تأثیر رفتارهای جمعی در جامعه است ولی در عین حال بیشتر رویکرد انفرادی دارد. اندازه و کیفیت آن براساس شدت و سرعت وقوع حادثه متغیر است. به طوری که بیشترین مشارکت اجتماعی را در وقوع حوادث ناگهانی شاهد هستیم درحالی‌که کاهش بحران‌های تدریجی مثل خشکسالی و حوادث روتین جاده‌ای نیز به مولفه همبستگی اجتماعی بسیار وابسته است.

از اجتناب از زندگی مخاطره‌آمیز تا اعتماد به آموزش‌های همگانی

می‌توان گفت اگر همبستگی اجتماعی در یک جامعه از همه جنبه‌ها ارتقا پیدا کند، می‌تواند به عاملی منجر شود که یک گروه یا جامعه را با هم و در کنار هم نگه دارد؛ عاملی که جامعه‌شناسان پیوستگی اجتماعی می‌نامند. افرادی با شرایط و سوابق متفاوت به‌واسطه ارزش‌ها و رفتارهای مشترک به‌عنوان یک ما قابل شناسایی می‌شوند. پیوستگی اجتماعی زمانی رخ می‌دهد که نوعی قرارداد یا توافقات اجتماعی میان افراد مختلف شکل می‌گیرد که منافع کلی جامعه در آن در نظر گرفته می‌شود. توافقاتی که به اعتماد میان افراد و نهادها عمومی منتهی می‌شود. پیوستگی اجتماعی نقش مهمی در پیشگیری و کاهش درازمدت خطر حوادث و بلاها ایفا می‌کند؛ از تعهد افراد جامعه برای اجتناب از اقدامات پرمخاطره در سطح زندگی فردی و اجتماعی گرفته تا اعتماد افراد جامعه به اثربخشی اقدامات سازمان‌های رسمی و مردمی برای پیشگیری و کاهش خطر و مدیریت بحران. به بیان ساده‌تر اگر افراد خود را به‌عنوان یک عضو از کل جامعه مسئول بدانند فعالانه و داوطلبانه در برنامه‌های عمومی پیشگیری و کاهش خطر بلاها و ارتقای آگاهی عمومی و آموزش همگانی حاضر می‌شوند و همین رفتار متعهدانه از طرف مردم، نهادها و سازمان‌های متولی خدمات عمومی را نسبت به آرایش آموزش‌ها در قبال جامعه مسئولیت‌پذیرتر می‌کند تا ظرفیت‌های لازم را فراهم کرده و منابع بلندمدت را برای پیشگیری و اقدامات زیربنایی کاهش خطر حوادث و بلاها اختصاص دهند. □

محمد جوادزاده - شهرود □

رویکرد فدراسیون صلیب سرخ و هلال احمر در برنامه کاهش مخاطرات و بلاها

تجربه‌هایی از جوامع توانمند و انعطاف‌پذیر در مخاطرات

رویکرد جامع نگرانه‌ای که فدراسیون جهانی و صلیب سرخ پرو به کار گرفت به این معنی بود که می‌توان به نیازهای فعلی و آتی جامعه در بحران‌ها رسیدگی کرد

[رازیه زرگری] در طول دهه‌های گذشته، جهان شاهد افزایش چشمگیر تعداد بلاهای بوده است؛ از کمتر از ۱۰۰ فاجعه در سال ۱۹۷۵ به بیش از ۴۰۰ فاجعه در سال ۲۰۱۰. طبیعی است که با این شیب صعودی، تعداد افراد آسیب‌دیده از بلاهای طبیعی و خسارات اقتصادی ناشی از فجایع نیز افزایش یافته است. فدراسیون جهانی صلیب سرخ و هلال احمر در این میان به‌عنوان بزرگ‌ترین نهاد داوطلبانه برای پاسخگویی به بحران‌ها با چالش‌های اساسی در رشد آسیب‌پذیری‌های مرتبط با بلاها روبه‌روست؛ از تهدیدات جهانی تغییرات آب و هوا و حوادث شدید طبیعی تا تخریب محیط‌زیست و ناامنی غذایی. رشد جمعیت و شهرنشینی بدون برنامه‌ریزی، جنگ و درگیری در گوشه گوشه جهان و کمبود منابع آب و غذا می‌تواند منجر به رشد روزافزون این تهدیدات شود. چالش‌های فعلی و آینده نیازمند ایجاد آمادگی در برابر بحران و اقدام واکنشی در برابر مخاطرات است. فدراسیون جهانی صلیب سرخ براساس استراتژی ۲۰۲۰ با در اختیار داشتن بزرگ‌ترین شبکه کمک‌های بشردوستانه جهان در یک دهه گذشته نقش بسزایی در واکنش به بحران‌ها و تعهد مستحکم در نجات و محافظت از انسان‌ها و در عین حال کمک به تقویت معیشت آنها در برابر حوادث و بحران‌های آینده داشته است.

صلیب سرخ استفاده‌شدت‌جامعه‌آسیب‌دیده علاوه بر بازیابی زندگی عادی، به‌توانمندی برای پاسخگویی به بحران‌های آتی برسد. موضوعات زیست محیطی یکی از مهم‌ترین فاکتورهای مورد توجه در پرو بوده؛ به طوری که به‌تکمیل ارزیابی اثرات زیست‌محیطی حوادث، پیشنهادهایی برای طراحی پناهگاه‌های سازگار با محیط‌زیست ارائه شد و افراد جامعه در ساخت پناهگاه‌های موقت و در مرحله بعد بازسازی دائمی خانه‌هایشان نقش موثر داشتند. منابع مالی و پژوهش‌های فنی برای مقاومت لرزه‌ای از فدراسیون جهانی تأمین کرد و گامی اساسی در حمایت از جامعه آسیب‌دیده و مشارکت فعال مردم در روند بهبود با تقویت احساس عزت نفس و حمایت روانی از آنها برداشته شد؛ به طوری که جامعه آسیب‌دیده برای ورود به مرحله بعد کاملاً آماده‌شود. رویکرد جامع‌نگرانه‌ای که فدراسیون جهانی و صلیب سرخ پرو به کار گرفت به این معنی بود که می‌توان به نیازهای فعلی و آتی جامعه در بحران‌ها رسیدگی کرد؛ چالش‌های مسائل مربوط به مالکیت زمین، تأمین و ارتقای بهداشت آب و احیای معیشت با فراهم کردن فرصت‌های جدید درآمدی در پناهگاه اقتصادی قوی‌تر از قبل از فاجعه. مزایای بیشتر اجرای یک برنامه امداد و بهبود بلندمدت، رسیدن به جامعه‌ای توانمند است که آمادگی بیشتر و بهتری در برابر مخاطرات آینده پیدا کرده است. یکی از اصلی‌ترین رویکردهای بهبود جامعه در مخاطرات و بلاها ایجاد فضاهای عمومی است؛ از طریق سازمان‌های محلی و برگزاری دوره‌های آموزشی برای مردم است که کار تیمی و مدیریت بحران‌ها را با استفاده از ظرفیت جامعه مدنی یادگیرنده در بحران‌ها واکنش مناسب داشته باشند؛ تجربه موفقی که صلیب سرخ پرو با بهره‌بردن از نیروهای داوطلب در توسعه برنامه کاهش مخاطرات و بلاها به آن رسیده است.

کنیا: تسکین فوری و بهبودی بلندمدت در کنار هم

در اوایل سال ۲۰۱۱، صلیب سرخ کنیا کار تجدیدنظر در اقدامات اضطراری پیشگیرانه در مورد خشکسالی و وضع ناامنی غذایی را شروع کرد که انتظار می‌رفت بدتر شود. این فعالیت‌ها معیشت مردم را شامل می‌شد؛ پشتیبانی از سیستم بهداشت آب و فاضلاب و کمک‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت به جوامع تحت‌تأثیر از خشکسالی و ناامنی غذایی. اوضاع بعداً در سال ۲۰۱۱ بدتر شد. صلیب سرخ کنیا و فدراسیون جهانی صلیب سرخ و هلال احمر از رویکردی دوجانبه برای اجرای با این برنامه استفاده کردند. نیازهای اضطراری جمعیت آسیب‌دیده برآورده شد و مداخلات میان‌مدت و بلندمدت با هدف بازسازی جوامع انعطاف‌پذیر در آینده نسبت به بلاهای طبیعی پیاده‌سازی شد؛ به‌تکمیل ارزیابی ماندن و رویکردی سیستم‌کشاورزی. این رویکرد ترکیبی قصد داشت به‌طور همزمان علاوه بر پاسخگویی به نیازهای فوری مردم آسیب‌دیده، به‌توانمندی‌سازی نجات‌بخش زندگی و رسیدگی به عوامل اساسی آسیب‌پذیری در بلندمدت نیز بپردازد. □

رویکرد فدراسیون جهانی صلیب سرخ و هلال احمر به فاجعه و مدیریت بحران مدیریت بحران ما اغلب مدت‌ها قبل از شروع فاجعه آغاز می‌شود. داوطلبان و کارمندان جوامع ملی با شناسایی ویژگی‌های مناطق مختلف کشور خطرات و آسیب‌پذیری‌های احتمالی و همچنین ظرفیت‌های محلی برای مقابله با آن‌ها بر بررسی می‌کنند و ابتکار عمل خود را براساس مکانیسم‌های تحلیلی توسعه می‌دهند. مدیریت پیش‌از بحران، از به‌کارگیری سیستم‌های هشدار اولیه و حمایت از اقدامات گسترده برای کاهش خطر در شرایط بحرانی تا ایجاد انبارهای اضطراری محلی و آموزش مهارت‌های خودنجاتی به اعضای جامعه را شامل می‌شود تا جامعه آماده در صورت بروز فاجعه مقاومت و تاب‌آوری بیشتری داشته باشد. پس از فاجعه، نخستین نشانه صدای فریاد کمک و ورود امدادگران و داوطلبان هلال احمر و صلیب سرخ است؛ تیم‌های واکنش سریع به‌عنوان نخستین پاسخ‌دهندگان نقش اساسی دارند. آنها نیازهای محلی، ظرفیت‌ها و آسیب‌پذیری‌ها را می‌شناسند و به سرعت اقدامات نجات‌بخش زندگی مانند جست‌وجو و نجات، کمک‌های اولیه و تخلیه اضطراری را انجام می‌دهند. مراقبت‌های بهداشتی و درمانی، تأمین سرباه و آب تمیز و بهداشتی در مرحله بعدی انجام می‌شود. داوطلبان صلیب سرخ و هلال احمر تا مدت‌ها با برنامه بازیابی در کنار آسیب‌دیدگان هستند تا در راستای تحقق اهداف بلندمدت کاهش ریسک فعالیت کنند؛ مردم آسیب‌دیده با این حمایت‌ها علاوه بر بازسازی محل زندگی و دریافت حمایت‌های روانی، با کمک نیروهای متخصص می‌توانند زندگی خود را بعد از بحران انعطاف‌پذیرتر کنند، برای احیای معیشت اقتصادی و تقویت امنیت غذایی و بهداشت عمومی جامعه تلاش کنند و نسبت به مخاطرات و بلاهای آینده آگاه‌تر شوند.

در اختیار داشتن ظرفیت آماده‌سازی، پاسخگویی و بهبودی در مدیریت ریسک و بلاهای امروز به این معنی نیست که این ظرفیت‌ها تا مدت‌ها وجود حقیقی نداشت؛ با این حال ایجاد ظرفیت مداوم بخش مهمی از رویکرد مدیریت بحران و مخاطرات در فدراسیون بین‌المللی صلیب سرخ محسوب می‌شود. به‌طوری‌که نتیجه مطلوب عملیاتی در پاسخ به فاجعه، دستیابی به اجتماعات ایمن‌تر، مقاوم‌تر و جوامع ملی قوی‌تر و آماده‌تر است.

تجربه موفقی پرو بعد از زمین‌لرزه سال ۲۰۰۷

به دنبال وقوع زمین‌لرزه در اگوست ۲۰۰۷، خط ساحلی پرو چندین بار با پس‌لرزه‌ها و سونامی‌های که توان‌تر مواجه‌شد که در کل بیش از ۱۳۱ هزار خانواده تحت‌تأثیر قرار گرفتند؛ بسیاری از خانه‌ها و زیرساخت‌های شهری خراب شد. فدراسیون جهانی صلیب سرخ و هلال احمر از جمعیت صلیب سرخ پرو در عملیات امداد نجات حمایت کرد و به علاوه یک برنامه بازیابی و بازسازی بلندمدت و حمایت از مردم آسیب‌دیده تدارک دیده شد. در این میان از ایجاد ظرفیت‌های محلی در میان خانواده‌های آسیب‌دیده در همکاری با